

Kielbik, Jerzy

"Elity władzy w Toruniu w XVII wieku. Mechanizmy kształtowania się i wymiany grup rządzących", Alina Kardas, "Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu" R. 91, 2004, z. 1 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 261-262

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alina Kardas, *Elity władzy w Toruniu w XVII wieku. Mechanizmy kształtowania się i wymiany grup rządzących*, Rocznik Towarzystwa Naukowego w Toruniu, R. 91, z. 1, Toruń 2004, ss. 317.

Książka Aliny Kardas wpisuje się w nurt badań nad dziejami elit mieszczańskich. W ośrodku toruńskim, z którego wywodzi się autorka, powstawały już liczne dotyczące tej tematyki prace – warto wymienić chociażby dzieła autorstwa Krzysztofa Mikulskiego¹ i wydawnictwa źródłowe dotyczące urzędników toruńskich², jakkolwiek jest to wskazanie mocno zawężone w stosunku do istniejącej literatury przedmiotu.

Omawiana praca stanowi obszernie, ponadtrzystustronicowe studium, na temat grup rządzących Toruniem. Pomimo użycia w tytule książki określenia „elity władzy”, autorka nie unika sformułowania „patrycjat”. Jak słusznie zauważył Janusz Tandeci³, określenie to, często nadużywane w odniesieniu do ośrodka, jakim jest Toruń, ma prawo być stosowane. Treść książki została podzielona na dwie zasadnicze części: „Toruńska elita władzy” oraz „Czynniki kreujące miejscowe elity społeczne”. Ich podstawę stanowią szeroko wykorzystane źródła rękopiśmienne znajdujące się w Archiwum Państwowym w Toruniu, Książnicy Miejskiej w Toruniu oraz Parafii Najświętszej Marii Panny w Toruniu. Dodatkowo autorka wykorzystala liczne inne źródła rękopiśmienne oraz bogatą, wielojęzyczną literaturę przedmiotu.

Wprowadzenie w problematykę zagadnienia stanowią dwa pierwsze rozdziały: *Stan gospodarczy miasta w XVII wieku* oraz *Struktura społeczna i wpływ najważniejszych grup zawodowych na politykę miejską Torunia*. Autorka przedstawiła w nich, jak zmieniła się sytuacja gospodarcza miasta i jaki miało to wpływ na przemiany społeczne, czyli procesy decydujące m.in. o wymianie elit. A. Kardas rozszerza nieco badania K. Mikulskiego⁴ w zakresie zmian koniunkturalnych i ich oddziaływania na pozycję cechów, poprzez wskazanie na zmniejszający się lub okresowo wzrastający wpływ pewnych grup zawodowych na władzę. Zagadnienie to ma podstawowe znaczenie dla zrozumienia kwestii przemian w środowisku elit władzy.

W kolejnym rozdziale autorka omawia zmieniającą się pozycję przedstawicieli rodów zarówno tzw. starego patrycjatu – Esske, Koye, Preuss, Stroband, Mochinger, Lichtfuss, Rüdiger, Gretsch, Sieffert i Simon, jak i nowej elity władzy – Giering, Hübner, Zimmerman, Baumgart, Wachschlager, Wedemayer, Schullf, Kissling, Meissner, Zernecke. Pierwsza część pracy ma zatem charakter porządkujący, zbierający dotychczasowe badania nad elitami miasta Torunia. Autorka włożyła wiele trudu w poszukiwania źródłowe mające na celu uzupełnienie i weryfikację danych przedstawionych w dotychczasowej literaturze. Przedstawiła poszczególne rody miejskie, ich kariery polityczne i zawodowe. Uwzględniła politykę rodzinną, wchodzenie we wzajemne koligacje, a także dzieje poszczególnych pokoleń, wzloty i upadki fortun. Na tle dziejów rodów toruńskich ukazała historie różnych ich członków, głównie zaś tych najwybitniejszych.

O ile część pierwsza zbiera i porządkuje dość szczegółowo opracowany już temat, to część druga stanowi ewidentny wkład autorki w rozwój badań. A. Kardas bada procesy tworzenia się i roz-

1 K. Mikulski, *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początków XVIII wieku*, Toruń 1999; idem, *Pulapka niemożności. Społeczeństwo nowożytnego miasta wobec procesów modernizacyjnych (na przykładzie Torunia w XVII i XVIII wieku)*, Toruń 2004.

2 R. Czaja, *Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy, cz. 1: do roku 1454*, Toruń 1999; K. Mikulski, *Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy, cz. 2: 1454-1650*, Toruń 2001; J. Dygdała, *Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy, cz. 3: 1650-1793*, Toruń 2002.

3 J. Tandeci, *Struktury administracyjne i społeczne oraz formy życia w wielkich miastach Prus Krzyżackich i Królewskich w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń 2001, s. 68.

4 K. Mikulski, *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia*, passim.

woju elit, politykę rodzinną, uwarunkowania biologiczne i prawne, zatem całokształt zjawisk, które w mniejszym lub większym stopniu wpływały na dochodzenie do zaszczytów władzy. Na część tę składają się cztery rozdziały. Pierwszy, zatytułowany *Drogi awansu*, podzielony został na trzy podrozdziały, w których autorka kolejno analizuje wpływ na karierę koligacji rodzinnych, pozycji majątkowej i wykształcenia. Podsumowując (s. 199), wykazała na przykładzie poszczególnych karier, że o kolejnych awansach osobiste zdolności decydowały tylko częściowo. Istotniejsze były powiązania rodzinne, pochodzenie oraz pozycja majątkowa. W drugim rozdziale *Elementy trwania rodziny w gronie toruńskiej elity władzy* zanalizowała czynniki ekonomiczne, biologiczne, wykształcenie, naturę prawną oraz strategię związków małżeńskich. Poddane analizie czynniki ukazały, w jakim stopniu uwarunkowania gospodarcze, społeczne i prawne miały wpływ na trwanie poszczególnych rodów. Czynniki ekonomiczne, osobisty majątek, ułatwiały karierę, którą umacniały odpowiednio skojarzone małżeństwo oraz wykształcenie. Równocześnie bliskie pokrewieństwo oraz zbyt duża lub zbyt mała rozrodczość rodu mogła prowadzić do upadku rodziny. Także prawo zabraniające bliskim krewnym jednoczesnego zasiadania np. w radzie, jak słusznie podkreśla autorka, powodowało, że jednostki ambitne musiały opuszczać miasto. Ostatnie dwa rozdziały książki autorka poświęciła zagadnieniu *Wymiany toruńskiej elity władzy oraz Przyczynom upadku toruńskich elit rządzących*.

Niewątpliwie książka zasługuje na słowa uznania. Autorka, wykorzystując bogaty materiał źródłowy, przedstawiła ciekawe studium elity jednego z najważniejszych miast Polski przedrozbiorowej. Na uwagę zasługuje dokładna dokumentacja prezentowanych treści oraz liczne przykłady osób i zjawisk. Wartości dodają książce również załączone w aneksie tablice genealogiczne.

Jerzy Kielhik

Rocznik Elbląski. Księga Pamiątkowa 50-lecia Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Elblągu 1957–2007, Elbląg 2006, t. 20, ss. 412.

Tom 20 „Rocznika Elbląskiego”, zgodnie z założeniami redakcji, ma charakter wyjątkowy. Otóż, jak podano w podtytule, jest on jednocześnie „Księgą Pamiątkową 50-lecia Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Elblągu”. Ów wyjątkowy charakter odnajduje się niewątpliwie po zagłębieniu się w lekturę „Rocznika”. Pierwszym na to dowodem jest *Wstęp* napisany przez aktualnego redaktora naczelnego „Rocznika” Wiesława Długokęckiego oraz prezesa Oddziału PTIH w Elblągu Wiesławę Rynkiewicz-Domino. Również układ tomu jest wyjątkowy. Brak typowego dla tego rodzaju wydawnictw podziału na działy: artykuły, źródła i materiały, recenzje, kronikę, bibliografię Elbląga. Jednak treść 39 artykułów umieszczonych na 412 stronach jest jak najbardziej zbieżna z dotychczasową tematyką i naukowym charakterem „Rocznika”.

Jak piszą we *Wstępie* Wiesław Długokęcki i Wiesława Rynkiewicz-Domino, autorami artykułów są naukowcy, którzy w swej dotychczasowej pracy zgłębiali historię Elbląga. Najliczniej jest reprezentowany ośrodek elbląski – 17 badaczy, nieco mniej jest z Gdańska – 10, dalej w kolejności: Toruń – 6, Gdynia – 2, Warszawa – 2 i po jednym z Malborka, Tczewa i Krakowa.

Pomimo iż wspólnym mianownikiem wszystkich artykułów jest Elbląg i jego okolice w szerokim ujęciu historycznym, to rozbieżność tematyczna jest na tyle duża, iż trudne jest proste zaklasyfikowanie poszczególnych artykułów. Na potrzeby tej krótkiej wypowiedzi, dokonałem tematycznego podziału artykułów, aby ukazać ich szerokie spektrum tematyczne. Oczywiście jest jednak, iż podział jest „sztuczny”, gdyż zdecydowaną większość prac z powodzeniem można by zaliczyć do kilku kategorii.